

MARC STEEN

Abba, Vader

lannoo

BARMHARTIG ZOALS JULLIE HEMELSE VADER

Een clochard die de steun van abbé Pierre had mogen ondervinden, zei tot hem: 'Als God is wat jij doet, wil ik ook wel in die God geloven.' Echte kinderen van God zijn mensen in wie het mededogen van de Vader een beetje doorstraalt. Gods barmhartigheid is grenzeloos en onvoorstelbaar groot. En toch zegt Jezus: 'Wees barmhartig, zoals jullie Vader barmhartig is' (Lc 6,36). Dit is ongetwijfeld een van de meest uitdagende oproepen uit het evangelie. Het is een radicale uitnodiging om anderen dezelfde goedheid te betonen die we van God onze Vader mogen ondervinden.

Omzien naar de onaanzienlijke

Het woord barmhartigheid klinkt tegenwoordig wellicht vreemd en zelfs ietwat onpopulair in de oren. Veel jongeren zien er vandaag liever *cool* uit dan *soft*. Onze maatschappij heeft het veel meer over recht en rechtvaardigheid, dan over mededogen met wie kwetsbaar of zondig is. Maar zonder barmhartigheid verkillen menselijke relaties en dreigt alles algauw spijkerhard te worden. Barmhartig is hij of zij die een warm hart heeft voor wie hoe dan ook arm is.¹⁰² Zo iemand ontfermt zich over de andere, niet uit neerbuigende compassie, maar vanuit een persoonlijke ontroering en een verlangen om het kleine te dragen en op te richten. Barmhartigheid

heeft alles te maken met een tedere en welwillende verbondenheid met wie zwak is. Het is die broze persoon levensruimte willen geven, zelfs als dit moeite kost. Deze houding krijgt gestalte in vergevingsgezindheid en geduld, alsook in effectieve hulp aan noodlijdenden. Wie als mens zo probeert te leven, begint wat op God zelf te gelijken.

De deernis van God

Niemand is zo barmhartig als God, onze Vader. Op die deernis van God hebben we trouwens reeds meermaals gewezen. God is rijk aan erbarmen en draagt zorg voor alles wat klein en verdrukt is. Zo is Hij onze Schepper en Redder. In de bijbel komt duidelijk aan het licht dat de heel Andere tegelijk de onvermoed Nabije is, die zich zelfs op een buitengewone, buitenmaatse manier associeert met de onaanzienlijken.

Die gulle bekommernis wordt bijvoorbeeld treffend geëvoceerd in Psalm 113. Daarin wordt eerst Gods majesteit bezongen. Direct daarna verbindt de psalmist Gods grootheid met zijn betrokkenheid bij het lot van de armen. Hij wil hen een aanzienlijke plaats geven. Gods grootheid manifesteert zich in zijn mededogen voor kleinen. Hen wil Hij groot maken en erkenning bezorgen: 'Hij tilt de arme uit het stof, Hij trekt hem omhoog uit het vuil en geeft hem een troon bij mensen van aanzien' (Ps 113, 7-8). God wil ook zondaars redden. Hij wil niet hun dood, maar wel dat ze zich omkeren en leven (Ez 18, 32). God wordt in Israël geprezen als 'eindeloos geduldige liefde' (Ps 103,8), als Iemand die trouw blijft en bereid is tot vergeving.

Die onvermoeibaar gevende en helende barmhartigheid is in Jezus als een zon over de wereld opgegaan, zo lezen we in de lofzang van Zacharias (Lc 1,78). In Jezus ontmoeten we

Gods barmhartigheid in levenden lijve. Dankzij Hem zijn wij mensen voorgoed aangenomen als Gods geliefde kinderen. Niet omdat dit wij dit zouden verdienen, maar gratis.¹⁰³ Jezus verliet het huis van de Vader, kwam in ons vreemde menseland en gaf daar alles prijs, zelfs zijn eigen leven, om alle verloren zonen en dochters van God naar het huis van de Vader terug te brengen. In het sacrament van het doopsel wordt die terugkeer voor ons heel concreet en reëel. Het doopsel betekent een nieuwe geboorte. Het doet ons herboren worden tot kinderen van God, gereinigd van zonde en geheiligd door de heilige Geest.¹⁰⁴ 'Waarachtig, ik verzeker u: alleen wie geboren wordt uit water en geest, is in staat het koninkrijk van God binnen te gaan' (Joh 3,5).

*Hoe dikwijls werd uw verbond door ons verbroken,
maar berusting kent Gij niet:
een nieuw verbond hebt Gij tot stand gebracht
door Jezus, uw Zoon, onze Heer.
Zo dicht hebt Gij de mensen naar U toegehaald
dat niets ons nog van U kan scheiden.¹⁰⁵*

Terugkeren naar het huis van de Vader

Hoezeer we ook fundamenteel door het doopsel in Gods liefde geworteld zijn en blijven, toch verwijderen we ons nog geregeld van het huis van de liefde. Als 'kinderen des huizes' verlaten we af en toe het huis van de Vader. Dan ontkennen we de werkelijkheid dat we aan God toebehoren, dat we veilig zijn bij Hem, dat we een gelukkigmakende thuis hebben. Dan ontvluchten we de zegening en de tederheid van de Vader en gaan onze eigen wegen. We snijden ons af van God, op zoek naar eigen geluk, in de mening dat we dit elders zullen vin-

den. Waarom toch? We raken meermaals op dwaalwegen, ver van huis, zoals de verloren zoon uit Jezus' weergaloze parabel over Gods barmhartigheid (Lc 15, 11-32).¹⁰⁶ Heel merkwaardig in deze parabel is dat de vader de zoon niet verhindert om weg te gaan. Zo is God inderdaad: Hij houdt zoveel van ons, zijn kinderen, dat hij ons volle vrijheid gunt. Hij dwingt ons niet tot wederliefde. Hij zwijgt, wacht en hoopt op onze terugkeer. Hij blijft ons actief verwachten, ook al moet Hij soms heel lang op ons wachten.

Gelukkig kan het dan gebeuren dat we stilvallen, 'tot nadenken komen' en willen terugkeren naar God. Zoals de jongste zoon uit de parabel: 'Ik ga terug naar mijn vader. Ik zal hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u...' (Lc 15,18). Zonde is een relatiewoord: een zonde gebeurt altijd tegenover iemand. Dat is nog iets anders dan een fout maken. Het voornemen van de zoon om zijn zonde uit te spreken tegenover de vader is belangrijk. Dat uitspreken en uiten van eigen schuld werkt bevrijdend. Wie dit eerlijk probeert in het sacrament van de verzoening, zal dit bevestigen. Ook al blijft het onder woorden brengen van eigen schuld altijd wat moeilijk en pijnlijk. Maar die pijn is als geboortepijn.

Opvallend in het verhaal van Jezus is dat de belijdenis van de teruggekeerde zoon overstemd wordt door iets dat nog veel belangrijker is: de hartelijke, vreugdevolle ontvangst door de vader. De reactie van die vader is toch wel heel uitzonderlijk. Hij zag hem al in de verte aankomen en werd ontroerd, geraakt 'tot in zijn buik'. Hoezeer had Hij naar dit moment verlangd. Hij is dolgelukkig en schenkt zijn zoon eigenlijk meteen al vergiffenis. God vergeeft ontzettend snel. 'Hij snelde op hem toe' (Lc 15,20). Hij blijft niet op een afstand, maar omhelst en kust zijn zoon om hem te laten voelen hoe blij hij is met zijn terugkeer. De vader stelt geen vragen, spreekt ook geen hartig woordje met zijn zoon. Met een gebaar vol teder-

heid en mededogen drukt hij zijn ontheemde, vermoeide zoon aan zijn hart. Hij laat zijn zoon omkleden en tooien en geeft een groots feest, want hij was dood en verloren, maar nu is hij weer levend en teruggevonden.

Zo is God: een vader die ons vol vreugde verwelkomt als we naar Hem terug willen keren. Iemand die ons laat aanvoelen: 'Jij bent en blijft mijn geliefd kind!' De vreugde bij God is mateloos groot als een verlorene wordt teruggevonden. Hoe ver van huis iemand ook is afgedwaald, er is bij God steeds een terugkeer mogelijk en Hij houdt steeds een plek in zijn woning open. De volle klemtoon mag inderdaad liggen op die oneindige barmhartigheid van onze Vader.

Het is heel vaak vanuit onze onmacht dat we Gods goedheid in ons leven leren ontdekken en appreciëren. Juist bij zijn terugkeer in schamelheid leerde de jongste zoon zijn vader op een intense, intieme manier kennen. Hij leerde hem kennen als nooit voorheen. Als we onze gebrokenheid en armoede erkennen en dan ontdekken dat God ons teder blijft omringen, kan een diep en voorheen ongekend godsbesef ons overkomen. In dat klimaat komen we tot de bevrijdende bevinding dat God niet van ons houdt omdat we zo beminnelijk zouden zijn. Het is net andersom: omdat God van ons houdt, worden we beminnenswaardig.

Er zijn veel mogelijkheden en gelegenheden om ons toe te vertrouwen aan Gods barmhartigheid. Maar in het sacrament van de verzoening gebeurt dit op een bevoorrechte wijze: we komen er in aanraking met zijn barmhartigheid op een tastbare en hoorbare manier. Ook vandaag nog kan dit sacrament een echte paaservaring worden. Ook al verandert er wellicht het een en ander aan de uiterlijke vormgeving. Reeds meerdere malen mocht ik in de vakantie conferenties geven op een werk- en bezinningskamp met jongeren in de Provence. Het toppunt van zo'n kamp blijkt steeds de verzoeningstocht te

zijn, die – letterlijk – uitmondt in een biechtmoment. Een jongeman die dit meemaakte getuigt hierover:

We maakten ons klaar voor de tocht. Het pad leidde naar de bron van een rivier, de plaats waar we ook zouden blijven overnachten. Toen we de boomgrens bijna voorbij waren, werd afgesproken dat we de rest van de weg tot aan de bron elk afzonderlijk en in stilte zouden afleggen. Het was een bijzondere ervaring. Het klimmen was lastig en het was niet altijd duidelijk welke kant we uit moesten. Onze gidsen hadden gezegd dat we steeds de rivier moesten volgen, tot aan de bron. Daar aangekomen, daalde ik af in de rivier om te biechten. De priester en ikzelf zaten op een rotsblok. Als teken van vergeving waste hij mijn handen met het zuivere, ijsskoude water. Gedragen door de anderen was ik op tocht gegaan. Het was een lange en soms moeizame weg geweest. Door een klein mens te worden, te zoeken naar de bron, en mezelf toe te vertrouwen, mocht ik de meest pure liefde ervaren die ik me kon voorstellen. Ik ontmoette de bron van mijn bestaan. Ik ontmoette God, die mij onvoorwaardelijk vergiffenis schonk en mij nieuwe moed en vertrouwen gaf. Het was voor mij een goddelijke ervaring. Nog nooit had ik zozeer beseft wat 'Pasen' betekent. Ik herinner me dat ik diezelfde avond nog tegen een vriend heb gezegd: 'Zalig Pasen!' Zo blij was ik...¹⁰⁷

Barmhartigheid weigeren

In de parabel van de verloren zoon is er ook nog die andere zoon: de oudste. Hij blijft wrokkig en somber bij het hele gebeuren. Hij kan niet aanvaarden dat vader zomaar vergiffenis schenkt aan iemand die dit in zijn ogen absoluut niet ver-

dient. Geërgerd heeft hij het over 'die zoon van u'. Hij ziet in de jongste alvast geen huisgenoot of broer meer. Juist daarop stuurt de vader aan: het moet feest zijn omdat 'die broer van je' weer is teruggevonden (Lc 15,32). De vader nodigt de oudste zoon uit om deel te nemen aan zijn vreugde en het huis binnen te gaan. Je hoeft niet afgunstig te zijn, zegt hij – anders is de gunst ervan af. De vader heeft een unieke liefdesband met elk van beide zonen. 'Alles wat ik heb, is van u,' verzekert de vader aan de oudste.

Het is vreemd, maar aan het einde van Jezus' verhaal staat de oudste zoon heel wat verderaf van zijn vader dan de jongste. Zijn verlorenheid is minstens zo erg als die van zijn broer die naar een ver land was weggetrokken. Hij beroept zich op zijn eigen voortreffelijkheid en verdiensten, wordt jaloers en ziet zijn broer als een rivaal. Dit zijn stuk voor stuk hindernissen om te leven als huisgenoot van de vader. De zonde – jawel zonde! – van de oudste is deze van de eigengerechtigte mens, die niet kan omgaan met de barmhartigheid van God en prat gaat op zijn eigen verdiensten. Daardoor raakt zo'n persoon ook verward in een sfeer van concurrentie en competitie, en wordt hij gemakkelijk onbarmhartig voor wie volgens zijn normen onder de maat blijft. Tegen zo'n mentaliteit heeft Jezus dikwijls moeten optornen.¹⁰⁸

De barmhartigheid van God aanvaarden en evenzo gaan leven, is dus verre van gemakkelijk of vanzelfsprekend! Is de oudste zoon uit de parabel toch binnengegaan in het vaderhuis en heeft hij op zijn beurt zijn broer die zwak geweest was, toch verwelkomd? We weten het niet. Dat is het alvast wat onze hemelse Vader van harte verhoopt.

Niet goedkoop

In een ander opzicht mag Gods barmhartigheid ook geen vanzelfsprekende zaak worden. We dienen ons inderdaad te hoeden voor een té evidente en té eenzijdige manier van spreken over de barmhartigheid van God. Zo in de zin van: 'Het is niet zo erg dat je zondigt; God vergeeft toch altijd.' Iemand zei me eens: 'We spreken in onze kerk vandaag nog enkel over de warmte die de kachel geeft, niet langer over het roet dat kleeft aan de schouw.' We kunnen inderdaad pas goed over Gods barmhartigheid spreken als we ook de keerzijde van de medaille ernstig nemen: het feit dat er zonde is en dat God daarmee geen vrede neemt. God en het kwaad zijn uiteindelijk onverzoenbaar. God is niet enkel barmhartig, Hij is ook rechtvaardig. Kwaad is kwaad, en dat mag er eigenlijk niet zijn. Ook dát is een stuk van de bijbelse boodschap!

Velen van ons hebben moeite met de passages in de Schrift die handelen over een straffende God of een God die kwaad wordt. Die vinden we vooral terug in het Oude Testament, hoewel ze ook in het Nieuwe Testament niet helemaal ontbreken.¹⁰⁹ Het mag dan wel waar zijn dat we rekening moeten houden met een zekere evolutie en humanisering van het godsbeeld binnen het bijbelse godsvolk, toch blijft de vraag: hoe versta je best die veeleer grimmige teksten?

Een goede leessleutel is allicht deze: Gods 'toorn' betekent in de Schrift eigenlijk Gods oppositie tegen het wraakroepende kwaad. God tekent verzet aan tegen het kwaad. Bijbelse oordeelsteksten hebben de bedoeling dit duidelijk te maken. Ze willen ons vooral waarschuwen, wakker schudden en zeggen dat God het kwaad niet wil. Het zijn evenzoveel indringende aanklachten die tot ommekeer willen aanzetten. Veel profetische teksten hebben die intentie. Laten we trouwens niet vergeten dat ook de profeet Jezus wel eens met een onge-

zouten aanklacht uit de hoek kon komen, en dat zijn eerste woorden waren: 'Bekeer u' (Mc 1,15). God wil dat het kwaad ophoudt. 'Het kwaad moet eruit. Moeten, jawel, maar dan zoals etter uit de wonde moet: om te genezen.'¹¹⁰ Spreken over Gods barmhartigheid zonder tegelijk ook dát aspect van de boodschap te laten klinken, maakt die barmhartigheid tot een soort van goedzakkigheid. Tot een karikatuur dus.

God zegt neen tegen de duisternis van de zonde. Maar sinds Jezus Christus zijn we er anderzijds ook vast van overtuigd dat God onvoorwaardelijk en voorgoed ja heeft gezegd tegen de mens die door zonde is ontwricht en die zich voor zijn genade wil openstellen. Gods barmhartigheid overtreft uiteindelijk zijn rechtvaardigheid! Hoe die twee te rijmen zijn, is voor ons mensen wellicht niet zo duidelijk. Laten we dat maar aan God zelf over. Wat voor ons wél duidelijk moet zijn, is die dubbele realiteit: het afschuwelijke van onze zonde én het heerlijke van Gods genade. Of nog: Gods dringende oproep tot bekering én zijn grote mildheid. Voor God is het helemaal niet eender hoe we leven. We kunnen Gods barmhartigheid dus nooit aanvoeren als een alibi om het goede niet te moeten doen. Maar tegelijk ligt het zwaartepunt van de evangelische boodschap in het feit dat God ons onverdiend redding aanbiedt. Zijn genade overschrijdt alle normen en verwachtingen. De verrassing is dus groot als we beseffen dat God ons tóch als zijn geliefde kinderen accepteert! Zijn genade is beslist 'geen goedkope genade' (Dietrich Bonhoeffer). Hij heeft er trouwens zelf de prijs voor betaald. Zijn Zoon heeft het kwaad overwonnen door het op zich te nemen en te dragen in liefde.

Zo de Vader, zo de zoon

Gods genade is voorts ook niet goedkoop omdat ze een radicale opgave tot navolging inhoudt. 'Wees dus navolgers van God, als geliefde kinderen' (Ef 5,1). Misschien denk je spontaan: is Jezus Christus niet veeleer ons model? Hier kan evenwel geen tegenstelling bestaan. Zo de Vader, zo de Zoon! En hopelijk ook: zo wij, zonen en dochters. Jezus weerspiegelt als mens op een ongeëvenaarde manier de wezenstrekken van de Vader. Wie Hem navolgt, zal dus ook meer en meer op de hemelse Vader gaan gelijken. Dat is een groeiproces. In een lied over zijn aardse vader zingt Stef Bos: 'Papa, ik lijk steeds meer op jou.' Voor kinderen van God is het een opdracht om steeds meer te gelijken op 'God, de Vader van onze Heer Jezus Christus, de Vader vol ontferming' (2 Kor 1,3).

'Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is' (Lc 6,36). Jezus doet een oproep om de diepste, verborgen gelijkenis met de goddelijke Vader volop tot ontplooiing te brengen. Mensen gelijken nergens meer op God hun Vader, dan als ze met onberekenende generositeit het beste van zichzelf geven en barmhartig zijn. Het komt er voor kinderen van God op aan die wezenskenmerken van de Vader, die ze in zich meedragen, te cultiveren en te ontwikkelen.

God is een overvloeiende bron van barmhartigheid waaraan mensen mogen putten. Het woordje 'zoals' in Jezus' oproep is dan ook geen loutere vergelijking. Het gaat om een fundamentele, innerlijke overeenstemming tussen de Vader en zijn mensenkinderen. Bovendien is het ook omdat de Vader barmhartig is, dat mensen het vermogen krijgen om – met vallen en opstaan – zelf anderen barmhartig te bejegenen. Wie zich echt láát raken door die onuitputtelijke bron van mededogen, zal zelt ook anders gaan leven. Huisgenoot zijn van deze God is willen worden zoals Hij: leren beminnen zonder voorwaar-

den, broze anderen welkom heten met het erbarmen waarmee de Vader jou ontvangt, geven zonder terug te eisen, je handen zegenend uitstrekken naar wie uitgeput is.

Het kan op het eerste gezicht misschien wat eigenaardig klinken, maar je kunt zeggen dat kinderen van God bestemd zijn om 'sacramenten' van God te worden. Een sacrament is een zichtbaar en werkdadig teken van Gods liefde. In die zin is Jezus zelf het 'oersacrament'. Binnen de Kerk zijn er zeven geprivilegieerde tekenen van Gods liefde: de sacramenten. Als mensen oprechte genegenheid en mededogen uitstralen, weerspiegelen ze iets van God, worden ook zij in zekere zin 'sacrament'.

In het sacrament van het huwelijk kunnen een vader en een moeder voor hun kinderen zelf een sacrament zijn. God is niet enkel *zoals* een goede vader en moeder. Hij wordt zichtbaar en werkzaam aanwezig *in* hun ouderliefde, hoe begrensd ook. In Frankrijk heeft men enkele jaren geleden een enquête georganiseerd bij ouders uit christelijke gezinsgroepen. Een van de vragen was: 'In welk opzicht voelen jullie je het meest verwant met God?' Het antwoord dat het hoogst scoorde: 'In ons geduld!' Liefde heeft een lange adem, is 'lankmoedig', zegt Paulus in zijn hooglied van de liefde. 'Alles verdraagt zij, alles gelooft zij, alles hoopt zij, alles verduurt zij' (zie 1 Kor 13, 1-8).

Niet alleen persoonlijk, maar ook als gemeenschap zijn kinderen van God geroepen om 'sacrament' te worden van Gods barmhartigheid. Zijn parochies, christelijke bewegingen, gezinnen, groepen en communauten plaatsen waar mededogen en mildheid concreet gestalte krijgen? Hier ligt een blijvende uitdaging voor de Kerk, ook vandaag. De Kerk heeft als belangrijkste taak, in en voor de wereld een sacrament van Gods heil te zijn.

Mensen die uit liefde op iemand kunnen wachten, hebben 'een aardje naar hun (hemels) vaartje'. Een aangrijpende illu-

stratie hiervan staat te lezen in een boek van de Franse denker Roger Garaudy. In 1970 houdt de communistische partij haar negentiende congres. Garaudy neemt er voor het laatst het woord, maar zijn standpunt wordt door niemand gevolgd. Zelfs zijn kameraden laten hem vallen. Na zijn toespraak is er geen applaus, alleen stilzwijgend protest. De journalisten storten zich op hem. Hij vlucht weg en rijdt de stad in, geheel alleen met zijn ontgoocheling. Waar moet hij nu naar toe? Naar huis? Neen, dat zou hij niet aankunnen. Doelloos rijdt hij nog wat rond. Hij schrijft:

Zonder goed te weten wat mij ertoe dreef, hield ik stil voor het huis van mijn eerste vrouw, waarmee ik in 1937 getrouwd was, op het ogenblik dat zij wilde intreden bij de karmelietessen. In 1945, een kwarteeuw geleden, waren wij uiteengegaan na mijn terugkeer uit het concentratiekamp. Als een slaapwandelaar ga ik de trappen op. Nauwelijks heb ik geklopt of de deur gaat open, alsof iemand op me wachtte met de hand op de deurklink. Ik zie een tafel, gedekt voor twee personen, en dan realiseer ik mij mijn onvergeeflijke blunder. Ik doe een pas achteruit.

'Sorry, je verwachtte zeker iemand!'

*'Ja, ik verwachtte iemand: jou. Ik heb je toespraak op de radio gehoord. En dan die dodelijke stilte. Ik was er zeker van dat je nergens anders naar toe zou gaan dan naar hier.'*¹¹¹

Al die tijd had zij dus op hem gewacht. Garaudy zelf noemt dit verhaal: *le miracle d'amour de cette attente*, het liefdesmirakel van dit wachten...

Grenzen doorbreken

'Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is', is een zin die thuishoort in de zogenaamde vlakterede van Lucas (Lc 6, 20-49) en wel in de context van liefde voor de vijand. Als je je vijanden liefhebt, dan word je 'kinderen van de allerhoogste, want ook hij is goed voor ondankbare en slechte mensen' (Lc 6,35). Bij Matteüs vinden we in de langere bergrede (Mt 5-7) een soortgelijke passage. Met het oog op de betekenis van het goddelijk kindschap is die heel belangwekkend. In plaats van het zinnetje 'Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is', vinden we bij Matteüs: 'Jullie zullen dus onverdeeld goed zijn, zoals jullie hemelse vader onverdeeld goed is' (Mt 5,48). Dat is een prachtige variant.

'Onverdeeld goed' betekent: helemaal goed, compleet, van binnen én van buiten. Een goedheid die uit één stuk is, *éénvoudig*, die niemand uitsluit. Die zin sluit bij Matteüs het deel van de bergrede af dat we kunnen noemen: Jezus' pleidooi voor een overvloediger gerechtigheid (Mt 5,17-48). Jezus vraagt er om een radicale goedheid, die royaal is en de héle persoon doordringt. Hij nodigt uit tot een buitengewone vorm van beminnen, die de grenzen van wat als normaal geldt veruit overtreft. Zo vraagt Hij het kwaad niet met kwaad te vergelden, maar de vicieuze cirkel van het geweld te doorbreken door te reageren met een creatieve, geweldloze tegenzet. En dan heeft Hij het over het beminnen van je vijanden. Liefhebben is hier geen gevoelswoord: toffe gevoelens voor hen koesteren. Het is een *werk-woord*: hen behandelen als medemens, hen eerbiedigen.¹¹²

Om dit gebod tot grenzeloze liefde te motiveren zegt Jezus dat we de gangbare, gewoon menselijke normen van wederkerigheid en sympathie dienen te overschrijden. Hij vraagt een op God gelijkende liefde: die is niet afhankelijk van de kwali-

teit van de beminde. Dit is inderdaad Jezus' allereerste en belangrijkste motivering: 'dan zullen jullie kinderen worden van je vader in de hemel, want die laat zijn zon opgaan over slechten en goeden en hij laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen' (Mt 5,45). De hemelse Vader is heel ruim, ja onbegrensd in zijn mildheid. In zijn uitmuntende edelmoedigheid overtreft Hij werkelijk alles en allen. Hij is het oermodel en de oerbron van een eindeloze goedheid waarin alle grenzen overschreden worden.¹¹³

Toch kan juist die bron in elk mensenhart aangeboord worden en opwellen, zodat mensen 'op goddelijke wijze goed zijn' (Tolstoj), hoe schoorvoetend die ontwikkeling ook verloopt. Het vergt heel wat om gaandeweg in die beweging mee te gaan, tegen zoveel spontane reflexen in. Het gebeurt als je méér doet dan wat strikt moet, geeft zonder terug te krijgen, vergeving schenkt, geweldloos en geduldig blijft beminnen, ook al ondervind je schade. Ook in de inleiding van de bergrede – de zaligsprekingen – heeft Jezus het uitdrukkelijk over de 'kinderen van God'. De vredestichters worden gefeliciteerd 'want zij zullen kinderen van God genoemd worden'. Wie vrede en verzoening bewerkt, bruggen slaat tussen mensen, barrières opheft en vervreemdende muren sloop, vertoont trefende gelijkenissen met de Vader in de hemel. In die richting willen kinderen van God hun weg door het leven gaan.

Naaste worden

Tevergeefs zullen we in de evangeliën zoeken naar grote theorieën over naastenliefde. Wel kunnen we er lezen hoe Jezus heel concreet de naaste is geworden van noodlijdenden. Voor hen die niemand hadden is hij iemand geworden. Een tochtgenoot, een stut en een steun. Op de algemene, vrijblijvende

vraag van een wetgeleerde 'Wie is mijn naaste?' geeft Jezus geen antwoord. Wel vertelt hij een verhaal. De bekende parabel van de barmhartige Samaritaan (Lc 10, 30-37). Aan het einde van het verhaal keert Jezus de vraag om: 'Wie van die drie is de naaste geweest...?' De priester, de leviet of de Samaritaan...? De naaste is hij die de gewonde barmhartigheid heeft bewezen! Bij het woord 'naaste' moeten we dus niet zozeer denken aan een of andere medemens die we behoren te helpen. De naaste is degene die we zélf voor gekwetste mensen op onze levensweg kunnen worden! Het gaat dus over onze eigen verantwoordelijkheid.

In die parabel komt goed tot uiting dat barmhartigheid drie momenten inhoudt: de nood opmerken, geraakt en bewogen worden tot in je binnenste en tenslotte ook iets doen.¹¹⁴

Barmhartigheid begint met het zien en horen van een mens in nood. Met aandacht dus. Dat zien we ook bij Jezus. Midden in het verhaal van de blinde Bartimeüs lezen we: 'Jezus bleef staan' (Mc 10,49). Bartimeüs zit geïsoleerd langs de weg en roept Jezus vanuit zijn ellende om hulp: 'Heb mededogen met mij!' Is dit trouwens niet de diepste vraag van elke lijdende mens: Zie naar mij om? De mensen snauwden de blinde bedelaar toe dat hij moest zwijgen, maar hij begon nog harder te roepen. En Jezus bleef staan. Jezus loopt niet voorbij aan het leed van mensen. Hij ziet en hoort wat mensen bezwaart en hij houdt halt. Jezus heeft aandacht voor de mens die zich op twee vierkante meter van het leven bevindt, de mens aan de rand van de levensweg. Ook vandaag nog bevinden zich heel wat mensen op twee vierkante meter van het leven. Ze vragen om gehoord, gezien en bemind te worden: een zwaar ziek mens, vastgekluiserd op een bed van twee vierkante meter, een vereenzaamd mens, een gevangene in een cel van twee vierkante meter, een migrant... Barmhartig zijn is 'helderziend' en fijngevoelig zijn. Het is feeling hebben en een anten-

ne uitzetten voor de signalen die broze mensen uitzenden. 'Er is heel wat armoede, ook in onze eigen omgeving,' zei me ooit een man, 'maar het komt eropaan dat we die leren zien.' Hij vertelde hoe hij op die manier had ontdekt hoe een jongen uit de straat er helemaal alleen voor stond, zonder familie en vrienden. Sindsdien nodigt hij die jongeman geregeld uit bij hem thuis.

Over Jezus wordt verteld: 'Bij het zien van de mensenmenigte werd hij *diep bewogen* met hen, omdat ze geplaagd en gebroken waren als schapen zonder herder' (Mt 9,36). Barmhartigheid heeft een affectief aspect. Het is bewogen worden door de miserie van iemand, er 'tot in je ingewanden' door geraakt en beroerd zijn.¹¹⁵ Van daaruit zet de barmhartige zich in beweging om de nood effectief te lenigen en de last te helpen dragen.

Dagelijks worden we via de media bestookt met schrijnende beelden van menselijke ellende. Het gevaar is niet denkbeeldig dat een verlamd gevoel van onmacht ons bekruipt. Toch kunnen degenen die God in Jezus' spoor 'Abba' noemen niet zomaar bij de pakken blijven zitten. Ze zullen op de een of andere manier in beweging blijven komen om mensen in nood helpend tegemoet te treden. Ze willen delen in de bewogenheid van de Vader en zorgend present zijn bij arme, gebroken mensen, veraf en dichtbij. Deelname aan hulp- en solidariteitsacties op grote schaal is onontbeerlijk. Maar even wezenlijk is het om heel persoonlijk de naaste te worden van een paar concrete gekwetste mensen op de levensweg. Elk kleurt dit dan in volgens eigen mogelijkheden en draagkracht. We denken aan die jongeman die wekelijks trouw op bezoek gaat bij een bejaarde in een rusthuis of aan dat jonge christelijke gezin dat kinderen uit een probleemfamilie heeft geadopteerd. Als je de naaste wordt van een concreet mens in nood, kun je ook je eigen kwetsbaarheid beter herkennen of op-

nieuw ontdekken. Soms kan de persoon die jou nodig heeft zelfs onvermoed een geschenk van God worden. De arme is trouwens een bevoorrechte vindplaats van God. Bij het laatste Oordeel zal Christus de barmhartigen van harte onthalen (zie Mt 25). 'Gelukkig die barmhartig zijn; zij zullen barmhartigheid ondervinden' (Mt 5,7).

Getuigeniskracht

Een vrouw had een gehandicapte zoon. Ze was gescheiden en had met grote moeilijkheden te kampen. Ze was helemaal niet kerkgezind, integendeel. Toch verbleef haar zoon in een christelijk instituut. Op een bepaald moment werd de gehandicapte zoon zwaar ziek. Zo erg zelfs, dat het aangewezen leek dat iemand 's nachts bij hem zou blijven waken. De opvoeders van het instituut hebben zich toen vrijwillig aangeboden om beurtelings de wacht te houden bij de zieke jongen. Zo zou de moeder ook voldoende nachtrust kunnen hebben. De jongen stierf. Na de crematie vroeg de moeder aan de priester van het instituut: 'Wil je hier misschien toch een onzevader bidden? Nu ik gezien heb wat jullie allemaal voor mijn zoon hebben gedaan, dan moet er toch wel iets of iemand zijn...!'

'Laat zo uw licht stralen voor de mensen, opdat ze jullie goede werken zien en jullie Vader in de hemel verheerlijken' (Mt 5,16). Barmhartige mensen zijn als ongebroken glas. Ze laten iets doorschijnen van onze Abba-God. Verkondiging van het christelijk godsgeloof gebeurt vooral door de praktijk van het mededogen. Door mensen die zo helder en goed zijn, dat de Vader in hen zichtbaar wordt. Via die afglans, hoe onvolmaakt ook, kan de Vader gevonden en verheerlijkt worden.

'De barmhartige liefde is een enorme kracht, de grootste die er is. Een grotere kan men zich niet indenken' (Dostojevski).

*Grote, hoogstbescheiden liefde, God,
Jij die gehuld in zwijzaamheid
de eeuwen door op onze drempel zit
en wacht op onze wederliefde.
Jij die de hoop niet opgeeft
en in stilte waakt
aan het ziekbed van ons onvermogen.
Jij die heet: 'Ik-zal-er-zijn'
en van geen wijken weet aan onze zijde,
kom binnen en leg die naam
'Ik-zal-er-zijn' op ons.
Doe hem leven
als het kleinste van de zaden
in de diepte van ons hart,
zodat wij in staat zijn om te zeggen tot een ander:
ik zal er zijn voor jou.
Leer ons zwijgend
op jouw manier
de wacht optrekken bij een ander.
Leer ons af, te eisen en te heersen,
zodat een mens kan opengaan
en zich gewonnen geven.
Grote, hoogstbescheiden liefde, God,
gun ons een plek in jouw stilte
om te leren wachten en net als Jij
het leven lief te hebben.¹⁶*

ALS GOD ONS THUISBRENGT

'Ik denk wel dat we eeuwig leven, want eens gegeven, blijft gegeven' (Martinus Nijhoff). Christenen zijn mensen van hoop.¹⁷ Ze vertrouwen erop dat God zijn eigen schepping nooit zal laten vallen, maar juist terecht zal brengen. Ze zien God niet enkel als Bron, maar ook als Einddoel en Voltooier van hun bestaan. Die hoop reikt over de grenzen van de dood heen. Hoezo? Ooit leek dit allemaal zo duidelijk, maar nu lang niet meer. Wat betekent verrijzenis eigenlijk? Hoe zit het met wat men vroeger de 'uitersten' – de laatste dingen – noemde: hemel, vagevuur, hel, oordeel? Bestaan die nog wel, of zijn ze 'afgeschaft'? Is één en ander daarin ook niet in tegenspraak met de barmhartigheid van onze Vader? En wat met de mensen die geen christen zijn, die Jezus niet kennen of belijden? Zijn die dan verloren? Veel vragen, waarbij we even stil willen staan.¹⁸ Ze handelen over onze uiteindelijke thuiskomst bij God...

Is er nog iets na de dood?

Je ziet dat een mens bij zijn dood helemaal aftakelt. Het is dus niet vanzelfsprekend om te geloven in een leven na de dood. Volgens enquêtes is er in het westen een betekenisvolle afname van het geloof in een hiernamaals te merken. Velen zeggen: over leven na de dood weten we niets. Er zijn ook nogal

wat christenen die een afwachtende houding aannemen: 'Als er iets is, zullen we ons aangenaam laten verrassen.' En toch blijven er bij mensen van alle tijden, ook nu, vermoedens rijzen dat de dood niet het einde kán en vooral niet mág zijn.¹⁹ Naar verluidt zou ongeveer een vijfde van onze Europese tijdgenoten beweren te geloven in reïncarnatie. In plaats van geloof in een 'hiernamaals' wordt het dan geloof in een 'hiernogmaals': na de dood komt de mens terug in dit aardse bestaan in een ander lichaam en dit herhaalt zich verschillende keren.²⁰ In de loop van dit proces kan de mens zichzelf volop ontplooiën, tot hij zijn voltooiing heeft bereikt. Die overtuiging komt bij veel westerlingen heel aantrekkelijk over. Eén leven is toch veel te kort en voor velen zelfs onrechtvaardig. Sterven is niet zo erg meer. Je volgt een algemene wet van de kosmos en ieder komt toch weer op aarde terecht.

De wereldbeschouwing waarin zo'n reïncarnatiegeloof zit ingebed, lijkt evenwel grondig te verschillen van de christelijke visie. Christenen spreken over verrijzenis: na de dood haalt God, zoals Hij met Jezus als eerste heeft gedaan, de héle, unieke persoon uit de dood vandaan en leidt hem voorgoed binnen in een nieuw leven bij Hem, onttrokken aan tijd, ruimte en vergankelijkheid. Zo gezien is het lichaam onlosmakelijk verbonden met een bepaalde persoon en wordt het mee omgevormd. Het leven op aarde is eenmalig en het leven na de dood is geen natuurlijk proces, maar een gave van God. Vooral dit laatste verschil verdient onze aandacht. In de reïncarnatieopvatting moet de mens zelf opdraaien voor wat hij verkeerd heeft gedaan. In volgende levens kan hij het proberen goed te maken, maar plaats voor vergeving is er niet. Hij moet zijn eigen voltooiing bewerken. Die religieuze 'zelfhulp' gaat drastisch in tegen de christelijke optiek: God schenkt ons het leven na de dood, onverdiend. Geen mens verschijnt totaal zuiver voor Hem. Onze opname bij Hem is te danken aan zijn

barmhartige, louterende liefde. Het is God die mensen thuisbrengt en voltooit.

In een interview op de tv kreeg een abt enige jaren geleden deze vraag voorgeschoteld: 'Geloof u dat er na de dood iets zal zijn?', waarop hij prompt 'neen' antwoordde. Heel verrassend op het eerste gezicht. Maar de abt zei verder: 'Ik geloof niet dat er "iets" zal zijn na onze dood, maar Iemand.' Toen de joodse filosoof Martin Buber 80 jaar werd en de Erasmusprijs kreeg, werd ook hij geïnterviewd:

Journalist: 'Verwacht je nog iets van het leven na dit leven?'

Buber: 'Daar weten we niets over.'

Journalist: 'Geloof je dan niet in het hiernamaals?'

Buber: 'Hiernamaals doet me te veel denken aan dit leven; hiernamaals is een gevaarlijk woord. Dit aardse leven houdt helemaal op bij de dood.'

Journalist (verwonderd!): 'Dus je denkt dat je na dit leven in het niets terecht komt?'

Buber: 'Dat heb ik niet gezegd!'

Journalist (dringt aan): 'Wat geloof je dan wel? Geloof je in eeuwig leven?'

Buber (eindelijk): 'Ik geloof in de werkelijkheid van God, de Levende, de Eeuwige. Ik geloof ook nog dat God mijn God is en dat Hij dat zal blijven. Ik geloof dat ik terecht zal komen in de handen van de levende, eeuwige God...'

Motieven

Meteen raken we hier ook het grondigste motief van christenen om in leven na de dood te geloven: niet 'iets', maar 'Iemand'. Christelijke hoop is gegrond op wat je hiér en nú van die God kunt meemaken en geloven. Wie zijn geloofsbelijde-

nis begint met 'Ik geloof in God de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde' hoeft eigenlijk niet zo erg op te schrikken bij het slot van dat credo: 'Ik geloof in de opstanding van de doden.' Een God die in staat is geweest om ons en de hele wondere kosmos te scheppen, tot leven te wekken, zou die dan geen mensen uit de dood kunnen opwekken? Trouwens: 'God neemt zijn vrij geschonken gave niet terug. Hij vernietigt niet wat Hij zelf heeft geschapen en wat Hij bestendig het leven, het bewegen en het zijn geeft. Hij dooft het licht niet uit dat Hij zelf heeft aangestoken.'¹²¹ Wie tot een abba-relatie met God komt, weet zich hier en nu in goede handen. Van daaruit ontluikt de hoop dat God die liefde niet zomaar zal terugtrekken aan de overkant van dit leven. 'In het hoofd van het kind dat leeft onder de goede zorgen van zijn moeder, komt het niet op om te vragen of zijn moeder ook morgen nog wel voor hem zal zorgen.'¹²²

Overigens heeft die Abba Jezus uit de dood weggeroepen! Op zijn opwekking uit de dood is ons verrijzenisgeloof gefundeerd. Dat motief heeft Paulus heel sterk ontwikkeld (in 1 Kor 15). Zo schrijft hij: 'Als wij verkondigen dat Christus uit de doden is opgestaan, hoe is het dan mogelijk dat sommigen onder u beweren dat er geen opstanding van de doden is? (...) Christus is opgestaan uit de doden, als eersteling van hen die ontslapen zijn' (v. 12.20). Dát Jezus werkelijk verzezen is, dat Hij niet in de dood is gelaten, is niet strikt rationeel bewijsbaar, maar gaat wel terug op getuigen. We zien geen reden om hun betrouwbaarheid in twijfel te trekken. Het lijkt niet waarschijnlijk dat de verrijzenis van Jezus een vorm van zelf-suggestie of uitvinding van zijn leerlingen is geweest. Hoe kun je anders de plotselinge, onverwachte overgang verklaren van hun enorme ontgoocheling bij het fiasco van Jezus' kruisdood naar hun enthousiaste en bezielde verkondiging dat Hij leefde? Dit wordt begrijpelijk als je aanneemt dat er echt iets

gebeurd is, dat hen iets overkomen is. Zelf zeggen ze dat Jezus zich op een nieuwe wijze aan hen heeft laten zien. Ook al veronderstelt dit 'zien' een zeker geloof en gaat het dus om meer dan een louter zintuiglijk 'zien'.

Een overtuigde christen vertelde over een gesprek dat hij had met een ongelovige vriend. 'Wij beiden', had hij hem gezegd, 'hebben dezelfde pijnlijke ervaring meegemaakt: allebei hebben we het sterfgeval meegemaakt van een kind in ons eigen gezin. We zijn toen allebei met ons hoofd tegen de muur gelopen. En nog steeds doet het pijn. Veel pijn. Maar ik meen dat ik als gelovige toch iets op jou voor heb. Ik geloof dat er aan de andere kant van die muur nieuw leven is en dat mijn kind verder leeft in God.'

Rationele 'bewijzen' voor de verrijzenis hebben we zeker niet, maar er zijn dus wél enige redenen om de sprong van het geloof in de verrijzenis te wagen. Het feit dát christenen hopen op verrijzenisleven na de dood is al een hele sprong, maar bij de vraag naar het 'hoe' wordt het nog riskanter. Alles wat we over onze nieuwe bestaanswijze na de dood zeggen schiet wezenlijk tekort, aangezien we niet anders kunnen dan erover spreken met beelden en voorstellingen uit onze aardse tijd-ruimtelijke ervaring. En toch hoeven we hierover niet geheel te zwijgen...

Hemel

Paus Johannes XXIII heeft ooit gezegd: 'Ik vertrek naar een land waar men maar één enkele taal spreekt: die van de liefde.'¹²³ De hemel is de uiteindelijke, gelukkigmakende voltooiing van de mens in de volle gemeenschap met God. Het is geen plaats of lokaal ergens boven ons, ook al kunnen we het

ons moeilijk anders voorstellen. Het gaat om een voorgoed thuiskomen bij God.

De bijbel zet ons op weg om over de hemel te denken als een volheidservaring van geluk: je mag er aanzitten aan een gastmaal of bruiloftsfeest, er is sprake van licht, vrede en rust, van eeuwig en volop leven, zonder pijn en zonder tranen... Bij de uitdrukking 'eeuwig leven' mogen we de nadruk leggen op het woord *leven*. Het bestaan na de dood is geen fixatie of invriezing in een onveranderlijke situatie zonder leven en zonder dynamiek. 'De hemel is de eeuwig levende God die zich nu definitief aan mensen geeft.'¹²⁴ 'Eeuwig... dat is toch heel lang!' hoor je mensen wel eens verzuchten. Maar ook hier kan onze verbeelding ons op het verkeerde been zetten. Eeuwig leven duidt op het overstijgen van de tijd, niet op het verlengen van de tijd tot in het oneindige. De eeuwigheid heeft dus niets te maken met een uitgerekt 'altijd'. Zoiets zou inderdaad heel saai en vervelend zijn. De hemel is een gebeuren van vol en intens geluk, waarbij je ontruikt bent aan de tijd. Mensen kunnen soms zodanig in iets opgaan en er intens van genieten, dat ze de tijd als het ware vergeten. Een pianist die met hart en ziel zijn instrument bespeelt, kan elk besef van tijd verliezen. Zo blijft hij maar naar hartenlust verder spelen... Dergelijke ervaringen onthullen iets van het 'tijdloze' van de hemelse vreugde.

De hemelse zaligheid wordt klassiek omschreven als een eeuwige aanschouwing van God. Dit betekent dat we tot het heldere besef zullen komen, wie God is in zijn onuitputtelijke goedheid voor ons. Dat 'zien' van God betekent dan ook iets anders dan een afstandelijk observeren of 'weten'. Het gaat om de deelname aan Gods volheid en onmetelijke heerlijkheid, de vervulling van ons eigen bestaan.

Geliefden, nu al zijn wij kinderen van God, en wat wij zullen zijn is nog niet verschenen; maar wij weten dat, wanneer Hij zal verschijnen, wij aan Hem gelijk zullen zijn; want wij zullen Hem zien zoals Hij is (1 Joh 3,2).

Augustinus zegt ergens dat eeuwig leven bestaat in het 'genieten van God en van elkaar in God'. Een voorsmaakje hiervan kunnen we af en toe reeds op aarde hebben. De vreugde heeft inderdaad te maken met de beleving van een liefdesgemeenschap. De hemel is 'samenzijn in de Heer', zegt Paulus heel kernachtig (1 Tes 4,17). Als dezelfde, unieke personen die we nu zijn, zullen we na onze dood op onze bestemming worden gebracht en worden omgevormd, en zullen we op een andere manier in God mogen leven. God brengt niet zomaar 'zielen' thuis, maar personen. Persoon wordt men altijd mede dankzij anderen, in communicatie met anderen. De communicatie met anderen, onze relatienetwerken, worden door de dood niet vernietigd, maar juist tot voltooiing gebracht. 'Daarop doordenkend menen wij ons het eeuwige leven "in de hemel" te mogen voorstellen als een leven van subjecten, van personen die volledig zichzelf zijn en blijven, in een wederkerig gegeven zijn aan God.'¹²⁵

Het is trouwens ook in die richting dat we vandaag de 'verrijzenis van het lichaam' kunnen opvatten. We 'hebben' niet zomaar een lichaam, we 'zijn' het, in een onlosmakelijke eenheid met onze geest. Dankzij onze lichamelijke treden we in contact met anderen en de wereld en worden zo onszelf. Als deze concrete persoon, mét onze relaties, komen we na onze dood bij God terecht, ook al ondergaat ons lichaam inderdaad een grondige transformatie en wordt het ontdaan van vergankelijkheid.¹²⁶ De hemel kan dan ook gezien worden als de voltooiing van wat we hier op aarde aan liefdescommunicatie tot stand hebben gebracht of hebben beleefd. God be-

hoedt wat mensen aan liefde hebben gerealiseerd en ervaren. Hij loutert en voltooit dit ook. Alleen de liefde blijft. De hemel is een interpersoonlijke liefdescommunicatie waarin verzen mensen mogen delen in Gods eigen leven. De definitieve thuiskomst bij God is geen geïsoleerde gebeurtenis. Veeleer zullen we er met velen familiaal en diep verbonden worden: met Jezus Christus, onze Heer en Broeder, met engelen en heiligen, verwanten en vrienden, en met allen in wie Gods schoonheid, goedheid en waarheid gestalte hebben gekregen. Deze 'gemeenschap van de heiligen' hoort bij de verrukkelijke, hemelse ervaring die echte kinderen van God te wachten staat.¹²⁷

Vagevuur

Evenmin als de hemel of de hel duidt het vagevuur op een reële plaats of een bepaalde tijdsduur. Wel drukt het uit dat onze ontmoeting met God na de dood een 'loutering' – een beter woord dan 'vagevuur' – inhoudt, die ons klaar maakt om volop deel te nemen aan Gods liefde. Na de dood komen we als het ware oog-in-oog met God die pure goedheid is. In die ontmoeting komt tegelijk ook onze menselijke duisternis en liefdeloosheid aan het licht. Het vagevuur is dan eigenlijk God zelf die louterend en helend door ons heengaat. Als mens worden we door God gereinigd en geschikt gemaakt om in zijn liefdesgemeenschap opgenomen te worden. Er is dus een 'aanpassing' nodig aan het Licht, een beetje zoals onze ogen zich soms aan fel licht moeten aanpassen. Wie is bij zijn dood reeds zozeer gelouterd en uitgezuiverd dat hij helemaal gereed is om in de Liefde-zonder-meer binnen te gaan?

Vanouds zegt het vagevuur ook iets over de blijvende band tussen levenden en overledenen.¹²⁸ Van meet af aan hebben

christenen voor hun geliefde doden gebeden. God gunt het aan de levenden om met Hem mee te werken en bij te dragen tot het heil van anderen, ook al zijn die gestorven.

Hel

In de roman van Bernanos, *Journal d'un curé de campagne*, staat heel raak te lezen: 'De hel is de weigering van de liefde.' Zo kunnen mensen in zekere zin ook al op aarde 'in een hel' leven. In strikte zin duidt de hel op de reële mogelijkheid van de mens om definitief neen te zeggen tegen God. De mens kan dus door eigen keuze in onheil verloren gaan en zijn finale bestemming verknoeien.

Onmiskenbaar komen er in de Schrift passages voor waarin die mogelijkheid wordt voorgehouden. Ze komt ook in Jezus' verkondiging ter sprake.¹²⁹ Dergelijke uitspraken hebben niet zozeer de bedoeling te informeren dan wel om te alarmeren en te waarschuwen: 'Zorg dat je je uiteindelijke bestemming niet mist!' Ze willen de mens op indringende wijze oproepen tot bekering.

Is een hel dan niet in tegenspraak met de barmhartige, vergevingsgezinde Vader, waarover we het in dit boek zo uitvoerig hadden?

Als antwoord hierop kunnen we allereerst in herinnering brengen dat Gods barmhartigheid nooit als iets goedkoops mag verstaan worden. God verdoezelt het kwaad niet. Hij is rechtvaardig. Voor God maakt het wel degelijk een verschil uit hoe we leven. Jezus wijst dan ook geregeld op de ernst van onze menselijke verantwoordelijkheid. We moeten niet bij voorbaat rekenen op een algemene vrijspraak van allen of van alles wat wij doen en laten! De pijn die in de voorstellingen van de hel wordt opgeroepen, drukt iets uit van de schrijnen-

de zinloosheid en vertwijfeling waarin mensen terecht kunnen komen als ze zich van de Liefde afsluiten. Dit alles doet niets af aan Gods onuitputtelijke barmhartigheid. Hij gunt ons geduldig nieuwe groeikansen en het is zijn vurigste verlangen om uiteindelijk alle mensenkinderen in zijn eindeloze mildheid te kunnen bergen. Alleen ligt de grens uiteindelijk niet aan zijn, maar aan onze kant.

Voorts mogen we beklemtonen dat de hel alles te maken heeft met de vrije mogelijkheid van de mens om tegen God in te gaan. In een klein boekje, *Op doortocht*, wordt met humor beschreven hoe iemand met zijn bewaarengel door het vagevuur wandelt.¹³⁰ De engel antwoordt tijdens die louterings-tocht op allerlei vragen. Ook vragen rond de hel blijven niet uit, maar daar antwoordt de engel niet zo graag op. Als hij er toch iets over zegt, is het vaak subtiel. Zoals: 'De hel heeft niets met God te maken. Dat is juist haar ellende.' Let wel, we zeggen: als de mens vrij is, heeft hij ook de *mogelijkheid* om God definitief af te wijzen. Of dit dan ook een feitelijkheid is of zal zijn, weten we niet. Van geen enkele mens (zelfs niet van Judas of Hitler) heeft de Kerk ooit bevestigd dat hij in de hel zou zijn en dus definitief uitgesloten van het heil. Anders ligt het met uitspraken over de hemel. De hemel is een feit en van sommigen zegt de Kerk inderdaad heel expliciet dat ze voorgoed bij God zijn thuisgekomen.

Soms stellen mensen ook allerhande vragen over de hel waar we omzichtig mee om moeten gaan. Kan het wel, zo vraagt men zich soms af, dat een mens rechtstreeks, bewust en radicaal tegen God zal ingaan? Of nog: is het niet mogelijk dat ieder mens, hoe boosaardig ook, zich op het allerlaatste moment toch nog opent voor God en gered zal worden door diens oneindige barmhartigheid? Best mogelijk en hopelijk is het ook zo! Maar... dit alles mag niet leiden tot een sussende visie in de zin van 'het komt uiteindelijk voor iedereen wel

goed! Zo'n opvatting heeft de Kerk steeds bestreden in naam van de menselijke vrijheid. Ook al mogen we natuurlijk blijven hopen dat de hel leeg is.

Oordeel

In de Kerk wordt het onderscheid gemaakt tussen het algemeen oordeel of het zogenaamde 'laatste Oordeel' op het 'einde der tijden' en het individueel oordeel. Tot nu toe hebben we vooral over dat individueel oordeel gesproken. Volgens de courante hedendaagse visie is het zo dat de mens na zijn dood direct voor God verschijnt en door Hem op zijn bestemming wordt gebracht. De mens komt terecht in wat vagevuur, hemel of hel genoemd wordt. Het laatste Oordeel wordt daarentegen verbonden aan de definitieve terugkeer van Jezus Christus. Dan komt Hij in heerlijkheid, 'om te oordelen over levenden en doden', zegt het credo.

Dit algemeen of collectief oordeel hoeven we niet als een dreigend wereldgericht op te vatten, maar veeleer als een hoopvol uitzicht.¹³¹ Bij de voleinding zal er een publieke en algehele opheldering komen van wat echt goed en kwaad is geweest in de mensengeschiedenis. Gelukkig dat er een goddelijk oordeel zal plaatsvinden, want anders zou alles in de schemer van leugen en onrecht gehuld blijven. Als er geen laatste Oordeel zou zijn, dan zou uiteindelijk de wereldgeschiedenis zelf gelijk krijgen en zouden de onrechtvaardigen, de verdrukkers en de moordenaars over hun slachtoffers triomferen. Het laatste Oordeel zal onthullen dat God zegeviert over alle onrecht en dat zijn liefde het laatste woord heeft. De verwachting van het laatste Oordeel betekent dan ook de hoop op 'een laatste en definitieve waarheid, een laatste en definitieve goedheid'.¹³²

Gelukkig ook dat uitgerekend Jezus Christus door de Vader is aangesteld om onze Rechter te zijn (Hnd 10,42). Als Hij het is die ons naar waarde moet schatten, dan mogen we hopen dat Hij dit niet alleen zal doen met oprechte rechtvaardigheid, maar ook met een overtreffende barmhartigheid. Heeft Hij die barmhartigheid van God niet weergaloos aan het licht gebracht en heeft Hij zelfs zijn leven niet voor ons gegeven? Beslissend zal evenwel zijn wat wij voor de minsten van onze broers en zusters hebben gedaan in het 'hiernumaals'. 'Ik was hongerig, had dorst, was naakt, vreemdeling, ziek, gevangen,' zegt de Heer dan. En Hij verzekert dat Hijzelf die weerloze mens is geweest (Mt 25).

Wat dan met de niet-christenen?

Laatstgenoemde evangelietekst wijst erop dat onze handelwijze heel belangrijk is voor onze definitieve thuiskomst en opname bij God. Wie gerechtigheid beoefent, wie broze mensen liefheeft en bijstaat, eert Christus – eventueel zelfs zonder dit te weten of Hem te kennen – en mag hopen op een plek in het huis van God.

'In het huis van mijn Vader kunnen velen verblijf houden,' zegt Jezus (Joh 14,2). Bij die velen horen zeker niet alleen christenen! God is de Vader van alle mensen en het is zijn groot verlangen dat allen bij Hem thuiskomen. 'God wil dat alle mensen gered worden' (1 Tim 2,4). In het Nieuwe Testament vinden we evenwel ook teksten waarin duidelijk gezegd wordt dat mensen niet gered kunnen worden zonder Jezus Christus. Zo bijvoorbeeld: 'Door niemand anders komt de redding, want er is onder de hemel geen andere Naam aan mensen gegeven waardoor wij ons kunnen laten redden' (Hnd 4, 12). Betekent dit dat alleen christenen gered kunnen wor-

den? Neen. Ook niet-christenen kunnen delen in het heilswerk van Christus, 'op een wijze die aan God bekend is', zegt het tweede Vaticaans concilie.¹³³ Met andere woorden: laat dat maar aan God zelf over.

Er zijn dus veel wegen naar God. Maar is Jezus dan niet langer een unieke weg, ja dé weg naar God? Wij menen van wel. Toch mag zo'n overtuiging niet gepaard gaan met een gevoel van superioriteit of misprijzen ten opzichte van de andere godsdiensten. Geen enkele godsdienst kan God voor zich alleen opeisen, ook het christendom niet.¹³⁴ Dé godsdienst bestaat niet. Alle godsdiensten verdienen respect en waardering, zonder nochtans bij voorbaat hun waarde gelijk te schakelen.¹³⁵ Op het eerder genoemde concilie is die waardering uitdrukkelijk uitgesproken: 'De katholieke Kerk verwerpt niets van datgene wat in deze godsdiensten waar en heilig is. (...) Daarom spoort zij haar kinderen aan om met bedachtzaamheid en liefde door gesprekken en door samenwerking met de aanhangers van andere godsdiensten, getuigend van geloof en christelijk leven, die geestelijke en zedelijke goederen alsook die sociaal-culturele waarden die bij hen gevonden worden te erkennen, te bewaren en te bevorderen.'¹³⁶

De interreligieuze dialoog is ongetwijfeld een van de grootste uitdagingen voor de christelijke kerken vandaag. De kwestie wordt prangender doordat we van nabij geconfronteerd worden met een veelheid van culturen en religieuze opvattingen. Sedert andermans godsdienst in onze straat is beland, kijken we anders tegen de zaak aan. Ons christelijk godsgeloof hoeven we evenwel niet te minimaliseren of in te ruilen voor een ander. Paulus schrijft: 'Want ook al zijn er zogenaamde goden, hetzij in de hemel, hetzij op aarde – en in deze zin zijn er vele goden en heren – toch is er voor ons maar één God, de Vader, uit wie alles voortkomt en voor wie wij zijn bestemd, en één Heer, Jezus Christus, door wie alles er is, en door wie

wij leven' (1 Kor 8,5-6). Christenen zijn ervan overtuigd dat de éne God die op velerlei wijzen gezocht en beleefd wordt, in Jezus Christus zijn ware gelaat heeft getoond. Zo'n geloof is verre van evident! Maar wel is het een geloof dat je van binnenuit naar waarde kunt schatten en dat je ook aanzet en oproept om de ongehoorde menslievendheid van God verder uit te dragen.

Stappen... tot de morgen aanbreekt

Dit Indische sprookje kan ons iets vertellen over onze pelgrimstocht en onze ultieme bestemming:

Shanti, een Indisch meisje, ging met haar dorpsgenoten op weg naar een ver dorp voor een huwelijksfeest. Verscheidene dagen werd er in het vreemde dorp feestgevierd. Daar leerde Shanti een jongen kennen, die ze heel sympathiek vond. Het moment van het afscheid was aangebroken. Het was al donker en de lange tocht naar huis zou beginnen. Met pijn in het hart nam Shanti afscheid van de jongen. Hij drukte haar iets in de hand en zei: 'Dit is een mooie parel, houd hem goed vast; het is een teken dat ik van je hou en later met je wil trouwen...' Shanti liep dus met haar dorpsgenoten door het duister terug naar huis, en onderweg betastte ze de parel in haar hand. Die parel voelde zo glibberig aan. De jongen had haar toch geen gewone gladde steen in de hand gedrukt? En ze begon zelfs even te twifelen aan de genegenheid van die jongen voor haar. Die laatste dag had hij toch ook minder met haar gesproken dan de vorige dagen? Hield hij wel echt van haar? Maar enkele ogenblikken later hoopte ze weer dat zijn liefde voor haar toch echt was. Het was een nacht vol vragen, twijfel en hoop. Zo stapte Shanti verder. Zodra de

ochtend aanbrak, opende ze haar hand en hield die naar het zonlicht. Tot haar grote vreugde zag ze in haar hand... een prachtige, fonkelende parel!

Soms stappen wij mensen hier op aarde door een donkere nacht, vol vragen en twijfel en af en toe ook met wat stille hoop. Waar is God? Is Hij er nog wel? Waar blijft Hij die men Liefde noemt? Gelukkig heeft de Vader ons een prachtige parel in de hand gedrukt: Jezus, zijn eigen Zoon, om ons duidelijk te maken dat Hij van ons houdt als een Vader die elk menskind op handen draagt. En toch kan het gebeuren dat we twifelen aan zijn belofte en trouw. Maar geloven is blijven stappen, tot de ochtend aanbreekt, en we het zullen zien: Gods genegenheid voor ons wás en ís echt. Dan zullen we Hem zien in al zijn heerlijkheid, 'van aangezicht tot aangezicht' (1Kor 13,12). We zullen onze ogen niet geloven. 'Als God ons thuisbrengt uit onze ballingschap – dat zal een droom zijn!' (Ps 126). Gelovigen zijn trouwens altijd mensen die verwonderd kunnen uitroepen: 'Niet te geloven!'

WONEN IN GOD

Op een gouden huwelijksjubileum komt een van de kleinkinderen in de kring. Het heeft een prachtige bloementuil in de hand en stapt daarmee in de richting van de gevierden: oma en opa. Het kind kust de grootouders en wordt hartelijk omhelsd. Het voelt zich veilig en geborgen. De grote mensen rondom praten. Veel begrijpt het kind er niet van. Het gesprek gaat het kleintje te boven. Maar het weet zich wel opgenomen in een familiale sfeer waarin het goed toeven is. Kind van God zijn is weten dat je opgenomen bent in een liefdevolle conversatie die je te boven gaat. Het is mogen deelnemen aan het onuitputtelijke liefdesgesprek tussen Vader en Zoon in de kracht van de Geest. Wie oprechte liefdescommunicatie beleeft, woont in het huis van de Heer.

Gods-dienst

'Nog nooit heb ik iemand zózeer van iemand zien houden!' liet de niet-kerkelijke filmcineast zich ontvallen over het geloof van zijn hoofdpersonage: Theresia van Lisieux. Echte christelijke spiritualiteit zal altijd te maken hebben met een liefdevolle, persoonlijke omgang met God. Jezus' allereerste gebod luidt: 'U zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart en met heel uw ziel, met heel uw verstand en met heel uw kracht' (Mc 12,30). Christenen zijn mensen die in een die-

pe en intieme relatie willen treden met een persoonlijke God. Ze doen dit als respons op de liefde van God die altijd eerst is. De omgang met God kan zelfs heel vriendschappelijk worden, zoals in dit gedicht wordt verwoord:

*En God en Henoeh waren kameraden.
Dus God kwam vaak bij Henoeh op bezoek.
Nadat zij samen voor de kwaden baden,
Las God een stukje uit Zijn eigen boek.*

*Eens zei de Here op een mooie morgen:
'Zeg, Henoeh, ga je mee een eindje om!
Je vrouw zal dan wel voor het eten zorgen.'
En Henoeh zei: "t Is goed hoor, God, ik kom!"*

*De vogels wisten wel, voor Wie zij zongen,
En alle bloemen kwamen nu aan bod.
De herten kwamen dichtbij met hun jongen.
En Henoeh wandelde aldoor met God.*

*Totdat opeens – 'O Heer!' zei hij geschrokken,
'Wij zijn al veel te ver: daar staat Uw Huis!
't Is lang geleden al dat wij vertrokken...
Hoe kom ik ooit alleen weer thuis?'*

*'Och Henoeh,' zei de Heer, 'om tijd te winnen,
– je komt toch later bij mij wonen – zeg,
Ga nu dan maar gelijk met Mij naar binnen!
En Henoeh was niet meer: God nam hem weg.'¹³⁷*

God is de enige die onze absolute toewijding waard is. Als ons menselijk hart zich hecht aan andere 'goden', worden we daaraan verslaafd en worden we algauw onvrij. Wie daarente-

gen God onbevangen kan loven en aanbidden, beschouwt al de rest terecht als relatief en beleeft als kind van God een hoogtepunt. 'God is van geen belang, tenzij Hij van het hoogste belang is' (A. Heschel). God dienen houdt dus veel meer in dan het gehoorzaam volbrengen van een aantal plichten. Liefde tot God hangt evenwel ook wezenlijk samen met eerbied en liefde voor alle mensen, want zij zijn allen beeld en kind van God. Wie hier en nu in die zin probeert lief te hebben, neemt reeds op aarde deel aan het 'eeuwige leven', zegt Johannes. 'Wie in de liefde woont, woont in God en God is met hem' (I Joh 4,16).

Deze christelijke vorm van spiritueel leven verschilt grondig van heel wat nieuwe vormen van religiositeit. Zo ligt in de *New Age*-tendensen de nadruk op religieuze ervaringen van eenwording en heling, van versmelting met de goddelijke dynamiek die de hele kosmos doorstuwt en samenhang geeft.¹³⁸ God is hier niet langer een liefdevolle persoonlijke realiteit, niet langer die ontmoetbare en aanspreekbare Andere die mij uitnodigt en van tijd tot tijd ook kritisch kan bevragen. In die optiek ziet men 'God' liever niet als 'persoonlijk', maar veeleer als een vage oceaan van goddelijke energie in al wat is. Dreigt deze klemtoon op de eigen religieuze gevoelens het wezen van de godsdienst, de dienst aan God, niet te verduisteren? Andersom dagen die nieuwe religieuze stromingen ons uit om niet (langer) ter vervallen in een eenzijdig godsbeeld waarin God gezien wordt als een soort uitvergroete Persoon die hoog boven onze wereld troont.

Liefde is relatie

Liefde bestaat wezenlijk uit een relatie tussen liefhebbers. Hiermee raken we ook het mysterie van God zelf. Als God liefde *is*, dan moet er in Hem ook relatie zijn. Een volstrekt éne God zou een dode steen zijn. Liefde is immers in wezen een verhouding tot de andere. God is een en al liefdesverhouding. Hij is een nooit stilvallende dynamiek van geven en ontvangen, van beminnen en bemind worden.

Juist dat is Jezus ons komen tonen. Bij het woord 'God' wordt ongelooflijk veel gefantaseerd. Soms lijkt dat woord ook op een versleten pasmunt, waarvan de beeldenaar helemaal is vervaagd. Toch hoeft dat niet zo te zijn. Jezus is de geprofileerde en betrouwbare 'beeldenaar' van wie God is. In Hem leren we God kennen zoals Hij ten diepste is. Hij leefde helemaal vanuit de liefde van zijn Abba en gaf zichzelf helemaal aan Hem in wederliefde terug. Daarin, in dat wederzijdse totale liefhebben, zijn de Vader en de Zoon één. En die eenheid, die diepste dynamiek in God, is de Geest. De Geest is de wederkerige liefde van de Vader en de Zoon. Die liefde, God zelf dus, 'is in ons hart uitgestort', zegt Paulus (Rom 5,5). Zo zijn wij opgenomen in Gods liefdesleven. God is geen eenzaam, in zichzelf besloten wezen, maar Iemand die in zich liefdesrelatie is en ook anderen daarin wil laten delen. Of nog: God is geen solitair Superindividu, maar een open en solidair liefdesgebeuren.

Drie goddelijke personen?

Om dat enigszins ter sprake te brengen, hebben we woorden nodig uit de 'persoonlijke' sfeer. Liefde is immers maar mogelijk binnen een persoonsrelatie. Daarom spreken we over drie

'personen' in die éne God. En meteen ligt de opwerping voor de hand: als er drie goddelijke personen zijn, zijn er dan eigenlijk geen drie goden? Men heeft zelfs laten opmerken dat het christelijk geloof op die manier het monotheïsme (geloof in één God) van het Oude Testament de rug heeft toegekeerd. Alles hangt echter af van wat je onder 'personen' verstaat. Met 'personen' in God bedoelen we geen geïsoleerde individuen. Als dat zo zou zijn, dan zouden we er inderdaad niet buiten kunnen om te zeggen dat er drie goden zijn. Maar zo is het niet. De Vader is geen 'ikje', maar een en al liefdevolle gerichtheid op de Zoon. In die liefde cijfert Hij zich helemaal weg, en ook bij de Zoon is dat zo. Hun wederzijds aan-elkaar-gegeven-zijn is de Geest, het goddelijk 'wij' (H. Mühlen).

Onze woorden zijn ontoereikend om Gods mysterie uit te drukken. Het spreken over de heilige drie-eenheid of triniteit heeft geen andere bedoeling dan enigszins te helpen verhelderen dat de éne God niets anders dan liefde is. Daarmee doen we dus niet aan een vreemd soort wiskunde. We hoeven er ons telraam niet bij te halen. De grote kerkvader Augustinus heeft een geleerd boek geschreven over de drie-eenheid. Scherpzinnig merkt hij ergens op: 'Bij de vraag wat met die drie personen bedoeld wordt, raken we in grote verlegenheid. We spreken van drie personen, niet omdat we het daarmee kunnen zeggen, maar om niet geheel te moeten zwijgen.'¹³⁹

Drie keer naar adem happen

Wie is God? We hebben meerdere woorden nodig om Gods mysterie gezegd te krijgen. We moeten, bij manier van spreken, drie keer naar adem happen om te zeggen wie Hij is. God is de Onzienlijke. Hij woont in het ontoegankelijke licht. Hij is de diepste grond van al wat is. Hij is het onuitsprekelijke

mysterie dat wij alleen met tastende en stamelende woorden kunnen aanwijzen. In het spoor van Jezus en van zovelen die met Hem in contact zijn geweest durven we Hem *Vader* te noemen. Zijn barmhartigheid is onvoorstelbaar groot.

Dit kunnen we maar voluit zeggen omdat God zelf onder ons is geweest in een mens, Jezus van Nazaret. In heel zijn doen en laten was die in eenklank met de Onzienlijke, die Hij vertrouwelijk 'Abba' durfde te noemen. Hij is door zijn Vader opgewekt uit de doden en aan diens rechterhand verheven. Omdat Hij zo handelde en leefde, omdat Hij dé geliefde van de Vader blijkt te zijn, noemen we Hem dé *Zoon*. Hij heeft duidelijk gemaakt dat God liefde is, een band tussen twee liefhebbers: Vader en Zoon. Dit zijn relatiewoorden. Betere woorden hebben we niet.

De liefdesband is de *Geest*. Pas na Jezus' heengaan en verheffing bij de Vader, is God als Geest volop in ons en onze wereld komen wonen. Hij is de diepste intimiteit van de Vader en de Zoon. En daarin, in die liefde, zijn wij opgenomen en mogen we wonen.

Verblijven in het huis van de Heer

Het is doordat Gods Adem in ons woont, dat wij in God kunnen wonen. Hij maakt ons tot kinderen van God. Hij wil ons gelijkvormig maken aan de Zoon. Gods Geest legt steeds opnieuw die hunker en uitroep in ons hart: 'Abba, Vader!' Zo weten we ons bemind door de Vader. We komen tot het besef dat de Vader ons een onderkomen bezorgt. Hoe dakloos we ook zijn, Hij biedt ons onderdak. En dan horen we ook die oproep van onze hemelse Vader om op onze beurt anderen een herbergzaam hart toe te dragen. Gaandeweg leren we om zoals Jezus de liefde van de Vader te beantwoorden. In die zin

nodigt God ons uit om deel te nemen aan zijn liefdesgesprek. Wie op die uitnodiging ingaat, verblijft in Gods sfeer zelf. De drie-enige God is het huis van de liefde waarin we mogen binnentreden en vertoeven.

*Iedere vogel vindt een huis
zelfs de zwaluw bouwt een nest
in de schaduw van uw altaar,
om haar jongen neer te leggen
bij U, Heer van alle machten,
mijn koning en mijn God.*

*Gelukkig is de man
die mag wonen in uw huis,
dag aan dag zal hij U loven.
Gelukkig zijn de mensen
die in U hun sterkte vinden –
uw wegen zijn in hun hart. (uit Ps 84)¹⁴⁰*

Dat we bij God thuis mogen zijn, realiseren we ons wanneer we Hem ontmoeten in stilte en gebed. Dat kan onder meer gebeuren in een kerk of kapel, zijn huis. Maar bij uitstek is God zelf als een huis, zonder materiële begrenzingen.¹⁴¹ We hoeven dus het huis van de Heer niet te verlaten als we in ons dagelijks, gewone leven bezig zijn. Ook wanneer we in een onherbergzame wereld vol angst, kwaad en geweld rondlopen, kunnen we ten diepste in de liefde, in God 'gegrondvest' blijven (Ef 3,17). Als Jezus tot zijn Vader bidt voor zijn leerlingen, horen we Hem zeggen: 'Zij zijn niet van de wereld, zoals Ik niet van de wereld ben' (Joh 17,16). Weliswaar zijn we in de wereld, maar niet van de wereld. We behoren ten diepste toe aan God. We zijn *van* Hem. Nu reeds en voorgoed.

Deelgenoten

Overall waar we als mensen liefdescommunicatie tot stand brengen, worden we reële deelgenoten van de drie-enige God, die niets anders is dan liefdescommunicatie.

Er was nog geen perestrojka. Ondanks het wettelijk verbod, bestonden er in de Sovjet-Unie christelijke religieuze gemeenschappen. En ze bloeiden. In een van de verboden vrouwenkloosters was er een noviciaat dat op een bepaalde dag door de politie werd ontdekt. Alle novicen werden gearresteerd, veroordeeld en naar Siberië verbannen. Daar werden ze ondergebracht in een hut, midden in de bossen, waar ze wekelijks een bepaald aantal bomen moesten vellen. In de omtrek – maar ver van hen verwijderd – waren er andere hutten en barakken, waar andere dwangarbeiders verbleven, die hetzelfde werk moesten verrichten. Op een avond, toen de meisjes rond de kachel in hun barakje in gebed bijeen waren, werd er hevig op de deur geklopt. Een schorre stem riep: 'Doe open. We zullen jullie geen kwaad doen, maar doe open.' De meisjes, bleek van schrik, verroerden zich niet, maar de stem drong aan: 'Als jullie niet opendoen, trappen wij de deur in.' Sidderend deed een van de jonge zusters de deur open. Twintig ruwe kerels drongen binnen. De meisjes staarden hen sprakeloos aan. Een van de mannen nam het woord: 'Ze hebben ons gezegd dat jullie religieuzen zijn. Spreek ons over God. We zijn hier al dertig jaar zonder priester. Vertel ons iets!' Van toen af deed de barak van de zusters ook dienst als kerkje. De dwangarbeiders uit de omtrek kwamen er geregeld samen. De meisjes lazen voor uit het evangelie, leerden hen opnieuw de vergeten gebeden, verkondigden het geloof, doopten en assisteerden bij huwelijksluitingen. De medegevangenen konden hen zelfs af en toe van het zware werk

vrijstellen. Door in de plaats van de zusters bomen te vellen, kregen die meer tijd voor gebed. Zo is er onder hen allen een sfeer van genegenheid en steun gegroeid.¹⁴²

'Vertel ons iets over God', had één van de mannen destijds bij de 'inval' gevraagd. En de meisjes hebben dit gedaan. Niet alleen met woorden. Ik kan me voorstellen dat hun gastvrijheid en vriendschap ongemerkt boekdelen over God hebben verteld en dat iemand op een dag stilletjes bij zichzelf dacht: 'Ja, er is een God en Hij is goed, héél goed.' In onderlinge hartelijkheid en goedheid, in broederlijk en zusterlijk samenzijn komt Gods Naam tot leven!